

УДК 159.954:82

Кривопишина Олена Анатоліївна, доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри практичної психології та педагогіки
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

e-mail: krivopishina@mail.ru

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕТЕРМІНАНТ ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ ЗАЗДРОСТІ

Анотація

У статті подано результати емпіричного дослідження психологічних детермінант формування почуття заздрості. Експериментально визначено чинники впливу на формування заздрості: соціальне порівняння, переваги іншої людини, схожість і соціальна близькість та наявність прямого кореляційного зв'язку на рівні високої статистичної значущості між ними. Виявлено взаємозв'язок характерологічних особливостей респондентів зі схильністю до заздрості: найбільш схильні до заздрості особистості з дистимною та демонстративною акцентуацією характеру, найменш – циклотимною та невротичною. Встановлено наявність статистично значущих прямих кореляційних зв'язків між чинником соціальне порівняння і емпатією, між чинником перевага інших та орієнтацією в часі; між чинником схожість та соціальна близькість з орієнтацією в часі та емпатією. Виявлено особистісні кореляти почуття заздрості: рівень розвитку мотивації досягнення, гнучкості мислення, креативності та орієнтації на цінності.

Ключові слова: *почуття заздрості, чинники (соціальне порівняння, перевага іншої людини, схожість і соціальна близькість), мотивація досягнення, акцентуації характеру, емпатія, креативність.*

Кривопишина Елена Анатольевна, доктор психологических наук,
профессор кафедры практической психологии и педагогики Львовского
государственного университета безопасности жизнедеятельности.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ДЕТЕРМИНАНТ ФОРМИРОВАНИЯ ЧУВСТВА ЗАВИСТИ

Аннотация

В статье представлены результаты эмпирического исследования психологических детерминант формирования чувства зависти. Экспериментально выявлены факторы влияния на формирование зависти: социальное сравнение, превосходство другого человека, сходство и социальная близость, а также наличие прямой корреляционной зависимости (на уровне высокой статистической значимости) между ними. Выявлена взаимосвязь характерологических особенностей респондентов с склонностью к зависти: наиболее склонны к зависти личности с дистимическим и демонстративным типом акцентуации характера, наименее – циклотимическим и невротическим. Установлено наличие статистически значимой прямой корреляционной зависимости между фактором социальное сравнение и эмпатией, между фактором превосходство других и ориентацией во времени, между фактором сходство и социальная близость с ориентацией во времени и эмпатией. Выявлены личностные корреляты чувства зависти: уровень развития мотивации достижения, гибкости мышления, креативности и ориентации на ценности.

Ключевые слова: *чувство зависти, факторы (социальное сравнение, превосходство другого человека, сходство и социальная близость), мотивация достижения, акцентуации характеру, эмпатия, креативность.*

Kryvopyshyna Olena Anatolii'vna, Doctor of Psychological Sciences, Professor at the Department of Practical Psychology and Pedagogy L'viv's Government University of Life Safety

PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF FORMATION DETERMINANTS OF ENVY

Summary

This article represents the results of the empirical study of psychological formation determinants of envy. The factors influencing the formation of envy, social comparison, superiority of another person, kinship and social intimacy have been identified experimentally, as well as positive correlation among them (at the level of high statistical significance). The interrelation of characterological peculiarities of respondents with their propensity for envy has been discovered: the most prone to envy are people with dysthymic and hysterical types of accentuation of personality traits, the least prone are those with cyclothymic and neurotic types. The existence of significant positive correlation between the factors of social comparison and empathy, between the factors of superiority of others and time orientation, between the factors of kinship and social intimacy and time orientation and empathy have been determined. Personality correlates of envy have been identified: developmental level of achievement motivation, mental flexibility, creativity and commitment to values.

Keywords: *envy, factors (social comparison, superiority of another person, kinship and social intimacy), achievement motivation, accentuation of personality traits, empathy, creativity.*

Постановка проблеми. Феномен заздрості привертав увагу ще мислителів Античності (Аристотель, Ксенофонт, Платон, Сократ) і поступово увійшов в якості предмета розгляду в сферу інтересів філософів Нового часу (Ф. Бекон, Ф. Гегель, Р. Декарт, І. Кант, С. Кьєркегор, Ф. Ларошфуко, Б. Спіноза, А. Шопенгауер та інші). Теорії розвитку особистості, що охоплюють когнітивну сферу наукового пошуку в області психології, почали формуватися саме на філософсько-теологічних основах, а пізніше (вже в Новітній час) – на вивченні психологічних закономірностей заздрості («форми життя особистості» (М. Бахтін, Л. Виготський); роль об'єктивних стосунків в природі заздрості (М. Кляйн); місце смислових установок заздрості в регуляції взаємодії зі світом (О. Асмолов); міжособистісні

відносини і порушення в спілкуванні (І. Казаринова, В. Куницина, В. Погольша); теорії розвитку особистості (А. Адлер, Я. Гошовский, У. Джеймс, Е. Ериксон, А. Маслоу, М. Олпорт, К. Роджерс, Т. Титаренко, З. Фрейд, К. Хорні); теорії розвитку самосвідомості (О. Асмолов, О. Бодальов, О. Шмельов); теорії кризи ідентичності особистості (А. Донченко, Э. Эриксон, В. Поліщук, Н. Савчин, І. Середницька, Г. Свиденська, Т. Титаренко, Л. Шнейдер); теорії ідентичності особистості (А. Адлер, М. Бахтін, Л. Виготський, У. Джеймс, Д. Ельконін, Е. Ериксон, О. Леонтьєв, А. Маслоу, Ж. Піаже, С. Рубінштейн, А. Фрейд, К. Хорні, К. Юнг); психологія вчинку (В. Роменець та інші).

В той же час, незважаючи на широку увагу дослідників до зазначеної проблеми, розгляд феномену заздрості в рамках психології був ускладнений в силу як широти самого поля наукового пошуку, так і зважаючи на необхідність у конкретизації понятійного апарату та недостатню вивченість психологічних детермінант формування почуття заздрості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблеми заздрості займаються сучасні вчені, слід відзначити, що термін використовується широко і неоднозначно. З психологічної точки зору заздрість може бути зрозуміла і як емоція (ситуативна заздрість), і як почуття (стійка заздрість), і як пристрасть (всеосяжна заздрість) [9, с.109]. Це узагальнене поняття, що використовується для опису і характеристики властивостей особистості, переживань, почуттів, мотивації, емоцій, захисних реакцій, пов'язаних з відношенням до інших людей. Так, Словник по етиці (1983) трактує цей феномен як неприязне, вороже відношення до успіхів, популярності, моральної переваги або переважного положення іншої людини. Заздрість розглядається як глибинне почуття людини, забарвлений в руйнівні тони афект. На думку К. К. Платонова, структура заздрості включає змагання, страждання від думки, що у іншого бажане, чого у себе немає і викликану цим ненависть до нього [6].

У сучасних дослідженнях заздрість визначається як захисна реакція на загрозу «Я», що виникає при неможливості реалізувати свою потребу, наприклад, в любові, владі, потягу до знань та ін. М. І. Дяченко та Л. А. Кандибович розуміють під заздрістю соціально-психологічну рису особистості, що проявляється в недоброзичливості по відношенню до інших, як ваду, як ознаку обмеженості розуму і дріб'язковості характеру. Проте, на думку Є. П. Ільїна, таке розуміння відноситься до заздрісності як властивості особистості [5].

У словнику психолога-практика С. Ю. Головіна заздрість визначається як прояв мотивації досягнення, при якій чийсь реальні або уявні переваги сприймаються як загроза цінності «Я» і супроводжуються афективними переживаннями і діями [8]. Заздрість є негативною емоцією, що спонукає здійснювати зловмисні дії з усунення чужого успіху, благополуччя, радості.

К.Л. Єрофєєва розглядає категорію заздрості з філософсько-антропологічних позицій. Автор вважає заздрість стійким, таким, що повторюється станом суб'єктивності, що ускладнює вільну самореалізацію людини. На думку дослідниці, не можна завжди бути повністю задоволеним своїм місцем у світі людей, неможливо не порівнювати власні досягнення з досягненнями інших [1, с. 330].

К. Муздибаєв, узагальнюючи різні точки зору на це явище, вважає, що поняття заздрості включає: сприйняття людиною чийсь переваги; почуття досади, прикrostі, приниження; неприязне відношення(ненависть) до того, хто його перевершує; бажання або спричинення йому шкоди; знецінення предмета заздрості.

За думкою дослідника заздрість проявляється на різних рівнях:

- свідомість(усвідомлення нижчого статусу, який не влаштовує);
- емоційного переживання(почуття досади, роздратування, злості, агресії та ін.);

- реальної поведінки (руйнування, усунення предмета заздрості або силове оволодіння їм) [7].

Теоретичний аналіз психологічної літератури по темі заздрості показує, що ця проблематика нещодавно увійшла до предметного поля психологічної науки. Проте, на думку Т.В. Бескової, автори при описі переживань і стосунків, що викликаються заздрістю, а також при визначенні особистісних характеристик суб'єкта заздрості в основному обмежуються їх простим перерахуванням. Відзначається, що заздрість розглядається як сукупність станів (досади, відчаю, печалі, безсилля, злості, гніву та ін.); супроводжується визначеними відношеннями до об'єкту заздрості (ненависті, ворожості, ревнощам та ін.); зв'язується з особистісними характеристиками суб'єкта заздрості (егоїзмом, себелюбством, марнославством, честолюбством, лінню та ін.) [1, с. 234]. На думку Т.В. Бескової, завдання психологічної науки при вивченні заздрості в першу чергу повинне полягати в знятті з неї того негативного морального навантаження, яким її наділили (психологія не повинна розглядати будь-які почуття як однозначно негативні або, навпаки, однозначно позитивні). Дослідниця наголошує на доцільності оцінювання конкретних особливостей того або іншого почуття у конкретної людини в певному контексті ситуації [2].

Мета: емпіричний аналіз індивідуально-психологічних детермінант формування почуття заздрості.

Завдання:

1. Уточнити сутність та зміст поняття почуття заздрості особистості.
2. Емпірично дослідити особистісні кореляти та чинники, що впливають на формування почуття заздрості особистості юнацького віку.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи дослідження, присвячені феномену заздрості, сучасними науковцями визначено індивідуально-психологічні детермінанти та чинники її формування.

У структурі детермінант заздрості внутрішні умови є сукупністю особистих феноменів, включених в це явище і змін, що характеризують

результат процесу соціалізації. До них відносяться: 1) рівень онтогенетичного розвитку особистості. Заздрість як ситуативна реакція з'являється в онтогенезі тоді, коли дитина здатна адекватно оцінювати соціальні стосунки з однолітками і своє реальне місце в цих стосунках. 2) складна конфігурація психологічних властивостей людини, «внесок» яких в її формування зростає від індивідуально-психологічних до соціально психологічних (цінності, установки, соціальні представлення, переконання). Тобто, психологічні якості, що стали стійкими інтегральними утвореннями, самі можуть створювати сприятливі умови для формування заздрості і визначати якісні особливості її протікання. Проте, як наголошують дослідники, необхідно розуміти, що не окремі компоненти цієї структури детермінують заздрість, а їх складні співвідношення між собою [4].

До головних індивідуально-психологічних властивостей суб'єкта заздрості Т.В. Бескова відносить емоційну нестійкість (лабільність), дратівливість, імпульсивність, невротичність, неурівноваженість збудливості) і низький рівень емоційної чутливості (сенситивності)[1].

Дослідниками доведено, що в основі виникнення почуття заздрості завжди лежить соціальне порівняння, тому що індивід оцінює і усвідомлює себе шляхом порівняння зі схожими іншими людьми [7]. Якщо ж при порівнянні виявиться, що інша людина має більш високі досягнення, або великі здібності, або привабливіші особистісні дані, то з'являються умови для падіння самоповаги і, отже, соціальної репутації того, що порівнює. Адже низька самоповага означає сприйняття себе як менш гідного або негідного, а висока самоповага має на увазі внутрішній комфорт і прийняття себе як гідного. Концентрація уваги на своїх недоліках або невдачах, з одного боку, і пильний інтерес до достоїнств або успіхів оточення, з іншою, – веде до виникнення різних форм заздрості. "... У заздрості завжди таїться порівняння, – стверджував Ф. Бекон, – а де неможливе порівняння, немає і заздрості" [3. с. 370]. Процес соціального порівняння виявляє другу детермінанту заздрості – наявність переваги іншої людини і усвідомлення суб'єктом нижчого власного

положення. Це, по суті, і є найфундаментальніша передумова заздрості. Той, що заздрить інтерпретує чужий успіх як свою поразку, а не як виграш цілого, частиною якого він сам є. Причина тут в тому, що успіхи і придбання людини, з якою індивід порівнює себе, вказують не лише на його положення аутсайдера, але також виступають в його сприйнятті ще і в якості докору йому [7].

В той же час можливості для порівняння не безмежні. Навпаки, вони дуже обмежені певними соціальними рамками. Заздрісник, як правило, порівнює своє положення, свої досягнення із статусом тих, що близько стоять на соціальних сходах [7]. Таким чином, соціальне порівняння, наявність переваги іншої людини, схожість і соціальна близькість визначено як детермінанти формування заздрості.

З метою виявлення особистісних корелят та чинників впливу на формування почуття заздрості особистості юнацького віку нами було проведено емпіричне дослідження. Загальна вибірка респондентів: 56 осіб (32 дівчини і 24 хлопців) віком від 18-19 до 23-25 років. На різних етапах дослідження використовувався комплекс психодіагностичних методик: 1) методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн (модифікація Прихожан); 2) методика діагностики мотивації досягнення успіху Т.Елерса; 3) методика діагностики рівня агресії Басса-Дарки; 4) анкети «Чи заздрісна Ви людина?» (М. Яртим); «Чинники впливу на формування почуття заздрості» (О. Кривопишина); 5) методика діагностики акцентуацій характеру Леонгарда-Шмішека; 6) методика діагностики самоактуалізації особистості О.В. Лазукіна (адаптація Н.Ф.Каліної); 7) методика «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбян.

Відповідно до завдань дослідження методом анкетного опитування визначався рівень розвитку проявів заздрості юнаків: заздрість до успіхів та матеріальних цінностей іншої особистості, відношення до заздрості в цілому. За результатами анкетування отримано наступні дані: високий рівень проявів заздрості має 51% респондентів, середній – 32,7%, низький – 16,3%.

Виявлено, що у респондентів переважає високий рівень самооцінки - 36,7%, середній рівень - 30% та низький - 33,3%. Індекс агресивності - 62,5%. Високий рівень розвитку мотивації досягнення - 46,5% респондентів, середній - 28,5% , низький - 25%. Встановлено, що у респондентів з високий рівнем прояву заздрості переважає високий рівень самооцінки, високий рівень агресивності, високий рівень розвитку мотивації досягнення.

З метою визначення типу акцентуації характеру респондентів проведено діагностику за методикою Леонгарда - Шмішека. Отримано наступні результати: 45% - демонстративний тип, 14% - інтроверти, 14% - емотивний, 14% - циклотимний, 10% - дистимний, 5% - невротичний .

З метою виявлення чинників впливу на формування почуття заздрості особистості проведено анкетування респондентів. За результатами анкетування виділено 3 фактори - чинники впливу на формування заздрості: соціальне порівняння, перевага іншої людини, схожість і соціальна близькість. Відповідно до рівнів впливу зазначених чинників отримано наступні дані: 57% - високий рівень; 29% - середній рівень; 14% - низький рівень.

За результатами кореляційного аналізу за критерієм Спірмена виявлено прямий кореляційний зв'язок на рівні високої статистичної значущості, зокрема: шкала соціальне порівняння корелює зі шкалою перевага інших (0,507, при $p < 0,01$), шкалою схожість та соціальна близькість (0,840, при $p < 0,01$). Результати кореляційного аналізу свідчать про наявність взаємозв'язку між трьома чинниками впливу на формування заздрості особистості.

З метою перевірки припущення щодо наявності взаємозв'язку між психологічними чинниками впливу та індивідуально - психологічними властивостями особистості (типом акцентуації характеру, емпатією, цінностями, мотивацією) проведено кореляційний аналіз Спірмена та однофакторний дисперсійний аналіз.

Встановлено наявність статистично значущих прямих кореляційних зв'язків між чинником соціальне порівняння та дистимним типом акцентуації

(0,525, при $p < 0,01$), емпатією (0,406, при $p < 0,01$) та зворотного зв'язку зі здатністю до сапопізнання (-0,359, при $p < 0,05$) та оригінальністю (-0,387, при $p < 0,05$).

Визначено наявність статистично значущих прямих кореляційних зв'язків між чинником перевага інших та демонстративним типом акцентуації (0,334, при $p < 0,05$) і орієнтацією в часі (0,346, при $p < 0,05$) та зворотного зв'язку з циклотимічним типом акцентуації (-0,307, при $p < 0,05$), невротичним типом акцентуації (-0,467, при $p < 0,01$) та контактністю (-0,318, при $p < 0,05$).

Виявлено наявність статистично значущих прямих кореляційних зв'язків між чинником схожість та соціальна близькість з демонстративним типом акцентуації (0,308, при $p < 0,05$), дистимним типом акцентуації (0,381, при $p < 0,05$), емпатією (0,314, при $p < 0,05$), орієнтацією в часі (0,360, при $p < 0,05$).

За результатами статистичного аналізу за критерієм Спірмена не встановлено статистично значущих кореляційних зв'язків між шкалами чинники впливу та мотивацією досягнення.

Проведено однофакторний дисперсійний аналіз для порівняння шкал соціальне порівняння, перевага іншої людини, схожість та соціальна близькість із індивідуально – психологічними особливостями особистості з проявами заздрості. Однофакторний дисперсійний аналіз виявляє відмінності між середніми значеннями показників, враховуючи при цьому статично значущі різниці на основі порівняння дисперсії.

З метою співвідношення середніх значень фактора соціальне порівняння було здійснено процедуру однофакторного дисперсійного аналізу при якому залежна змінна – соціальне порівняння, а незалежна змінна – дистимна акцентуація характеру особистості.

За результатами однофакторного дисперсійного аналізу встановлено, що показник рівня значущості $p < 0,04$ є меншим за допустимим рівнем значущості $p < 0,05$, що свідчить про наявність статично достовірної

відмінності у показниках рівня шкали соціального порівняння респондентів з дистимною акцентуацією характеру. Встановлено, що високий рівень соціального порівняння притаманний особистості з дистимним типом акцентуації характеру.

Виявлено, що схильність до витіснення особистості з демонстративним типом акцентуації ($p = 0,000$) характеризуються низьким або високим рівнем соціального порівняння.

Визначено, що особистості орієнтовані на цінності ($p = 0,04$) характеризуються середнім рівнем соціального порівняння. Чим нижчий рівень цінностей, тим нижчий рівень соціального порівняння. Орієнтовані на цінності в найбільшій мірі особистості з середнім рівнем соціального порівняння. Встановлено, що найбільш високий рівень гнучкості спілкування ($p = 0,03$) характерно для особистостей із середнім рівнем соціального порівняння. Низький рівень гнучкості відповідає низькому рівню соціального порівняння. Середній рівень гнучкості відповідає високому рівню соціального порівняння.

Встановлено наявність значущих статистичних зв'язків між чинником перевага інших людей та невротичним типом акцентуації характеру ($p = 0,02$).

Виявлено, що низький рівень переваги інших характеризує особистість з високим рівнем мотивації досягнення успіху. Низький рівень мотивації досягнення успіху відповідає середньому рівню переваги інших людей. Середній рівень мотивації успіху відповідає високому рівню переваги інших людей.

Визначено наявність значущих статистичних зв'язків між чинником схожість і соціальна близькість та демонстративним (витіснення) типом акцентуації характеру ($p = 0,04$). Чим вищий рівень розвитку схожості і соціальної близькості, тим вищий рівень витіснення. Особистість з середнім рівнем схожості і соціальної близькості характеризується низьким рівнем витіснення. У особистості демонстративного типу акцентуації оцінка схожості і

соціальної близькості з іншими знаходиться на рівні високих або низьких значень.

Встановлено, наявність значущих статистичних зв'язків між чинником схожість і соціальна близькість та розвитком креативності ($p = 0,04$). Високий рівень розвитку креативності відповідає середньому рівню схожості і соціальної близькості. Низький рівень креативності відповідає низькому рівню схожості та соціальної близькості. Середній рівень креативності відповідає високому рівню схожості та соціальної близькості.

Узагальнення результатів емпіричного аналізу з досліджуваної проблеми дало можливість зробити наступні **висновки**:

На основі теоретичного аналізу з'ясовано сутність та зміст поняття заздрість. Найчастіше заздрість розуміють як неприязне, вороже ставлення до успіхів, популярності, моральної переваги або домінуючого становища іншої особи. Заздрість розглядають як вияв мотивації досягнення, коли реальні або уявні переваги в придбанні соціальних благ (матеріальних цінностей, успіху, статусу, особистих якостей) суб'єкт сприймає як загрозу цінності власного «Я», і їх супроводжують афективні переживання й дії. Як емоцію заздрість можна розглядати тільки в разі ситуативної її появи. Коли ж заздрість стійка стосовно якогось об'єкта, вона стає емоційною установкою, тобто почуттям.

Емпірично визначено чинники впливу на формування заздрості: соціальне порівняння, перевага іншої людини, схожість і соціальна близькість та наявність прямого кореляційного зв'язку на рівні високої статистичної значущості між ними. Виявлено взаємозв'язок характерологічних особливостей респондентів зі схильністю до заздрості: найбільш схильні до заздрості особистості з дистимною та демонстративною акцентуацією характеру, найменш – циклотимною та невротичною. Встановлено наявність статистично значущих прямих кореляційних зв'язків між чинником соціальне порівняння і емпатією, між чинником перевага інших та орієнтацією в часі; між чинником схожість та соціальна близькість з орієнтацією в часі та емпатією. Виявлено наявність зворотного зв'язку

зазначених чинників зі здатністю до самопізнання, оригінальністю та контактністю. Виявлено особистісні детермінанти почуття заздрості: рівень розвитку мотивації досягнення, гнучкості мислення, креативності та орієнтації на цінності.

Перспективним вважаємо дослідження гендерних різниць проявів заздрості особистості та чинників її формування на різних етапах онтогенезу.

Список використаних джерел

1. Бескова, Т. В. Представления о переживаниях, отношениях и личностных характеристиках субъекта зависти / Бескова Т.В. // Социальная политика и социология. – 2010. – №2. – С. 233 –242.
2. Бескова, Т.В. Критерии «отбора» объектов и предметов зависти // Психология индивидуальности: материалы IV Всероссийской научной конференции, г. Москва, 22–24 ноября 2012 г. / отв. Ред. А.Б. Купрейченко, В.А. Штроо; Нац. иссл. Ун-т «Высшая школа экономики» ; Росс. гуманитар. науч. фонд. М.: Логос, 2012. – С. 154–155.
3. Бэкон Ф. Опыт, или наставления нравственные и политические. Сочинения в 2-х т. – М., – 1978. –Т. 2. – 575с.
4. Вилюнас В.К. Психология эмоциональных явлений /Вилюнас В.К.; Ред. О.В.Овчинникова – М.: Изд-во Моск.ун-та, 1976. – 143с.
5. Ильин Е.Л. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб: Питер, 2001. – 752 с.
6. Краткий словарь системы психологических понятий. – М., 1984. – 174с.
7. Муздыбаев, К. Завистливость личности / К. Муздыбаев // Психологический журнал. – 2002. – № 6. – С.38.
8. Словарь психолога-практика / Сост. С. Ю. Головин – М.: АСТ, 2001. – 976 с.
9. Согомонов, А.Ю. Феноменология зависти в древней Греции / А.Ю. Согомонов. – М.: Политиздат, 1990. – 107с.

References transliterated

1. Beskova, T. V. Predstavlenija o perezhivanijah, otnoshenijah i lichnostnyh harakteristikah sub#ekta zavisti / Beskova T.V. // Social'naja politika i sociologija. – 2010. – №2. – S. 233 –242.
2. Beskova, T.V. Kriterii «otbora» ob#ektov i predmetov zavisti // Psihologija individual'nosti: materialy IV Vserossijskoj nauchnoj konferencii, g. Moskva, 22–24 nojabrja 2012 g. / otv. Red. A.B. Kuprejchenko, V.A. Shtroo; Nac. issl. Un-t «Vysshaja shkola jekonomiki» ; Ross. gumanit. nauch. fond. M.: Logos, 2012. – S. 154–155.
3. Bjekon F. Opyty, ili nastavlenija npravstvennye i politicheskie. Sochinenija v 2-h t. – M., – 1978. –T. 2. – 575s.
4. Viljunas V.K. Psihologija jemocional'nyh javlenij /Viljunas V.K.; Red. O.V.Ovchinnikova – M.: Izd-vo Mosk.un-ta, 1976. – 143s.
5. Il'in E.L. Jemocii i chuvstva / E. P. Il'in. – SPb: Piter, 2001. – 752 s.
6. Kratkij slovar' sistemy psihologicheskikh ponjatij. – M., 1984. – 174s.
7. Muzdybaev, K. Zavistlivost' lichnosti / K. Muzdybaev // Psihologicheskij zhurnal. – 2002. – № 6. – S.38.
8. Slovar' psihologa-praktika / Sost. S. Ju. Golovin – M.: ACT, 2001. – 976 s.
9. Sogomonov, A.Ju. Fenomenologija zavisti v drevnej Grecii / A.Ju. Sogmonov. – M.: Politizdat, 1990. – 107s.

Відомості про автора: Кривопишина Олена Анатоліївна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів, вул. Клепарівська 35, інд 79007), тел. 067-952-63-87, Krivopishina@mail.ru

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Авторське право (c) 2016 Kryvopyshyna Olena Anatoliivna
Кривопишина Олена Анатоліївна

Отримано: 04.05.2016

Відрецензовано: 19.05.2016

Опубліковано: 22.06.2016